

Jarosław Poteraj

Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży
Instytut Społeczno-Humanistyczny
poteraj@gmail.com

System emerytalny w kraju karteli — przypadek Kolumbii

Artykuł nadesłany: 29 grudnia 2016 r.; artykuł zaakceptowany: 10 lutego 2017 r.

JEL Classification: G23, H55, H57, J32

Keywords: retirement, pension systems, Colombia

Abstract

Pension system in the country of the cartels: the case of Colombia

The 1993 reform was the most important change, ordering many elements of Colombian retirement. Today, the Colombian pension system is characterized by parallel (pay-as-you-go and funded) schemes, which creates inefficiencies in administration because of its complexity and consequently increases systemic costs. A system that is formally defined as a two-pillar system is actually a three-pillar solution, based on the principle of competition between the components. Linking a minimum pension with a minimum wage is a significant source of ineffectiveness of the adopted solution. In international comparisons, there is also a lack of thinking about the potential equalization of the retirement age for women and men. Changes in recent years, especially the introduction of BEPS, Colombia Mayor and family pensions, are substantiated. Still, there is a lack of effective instruments in Colombia that radically increase the coverage of the pension system. In the paper the hypothesis that in a country with a large share of the shadow economy in the creation of GDP there are difficulties in increasing participation in the pension system, was confirmed.

1. Wstęp

Kolumbia jest krajem, który od wielu lat kojarzony jest z uprawą i eksportem kawy. Duże znaczenie miało w tym kraju także wydobywanie surowców energetycznych, takich jak ropa naftowa czy węgiel. Od lat sześćdziesiątych XX wieku trwa tam wojna domowa, w której głównym przeciwnikiem rządu jest komunizująca partyzantka, choć funkcjonuje również wiele przestępczych grup rozbójniczych,

zajmujących się porwaniami dla okupu i wymuszeniami. W latach siedemdziesiątych Kolumbia zaczęła dodatkowo słać z uprawy koki i wytwarzania kokainy. Produkcja i eksport tego towaru prowadzona była nielegalnie i opanowana przez grupy przestępcze, zorganizowane w kartele. Bardzo wysoka rentowność tej branży była źródłem fortun bossów narkotykowych, na czele z Pablo Escobarem, szefem kartelu z Medellín. Powodowała też zainteresowanie wielu mieszkańców Kolumbii pracą w tej, z natury rzeczy, nielegalnej branży.

W konsekwencji Kolumbia stała się krajem o bardzo wysokim udziale szarej i czarnej strefy¹ w tworzeniu bogactwa narodowego (Schneider 2013). Już w roku 1974 stwierdzano, że w samej Bogocie 43% mieszkańców pracuje w szarej strefie (*Monitoreo de Cultivos de Coca* 2011). We wczesnych latach osiemdziesiątych XX wieku szacowano, że sam biznes narkotykowy generował 7% PKB Kolumbii i aż 70% wartości jej eksportu (Steiner 1998). Mimo rozbitcia w latach dziewięćdziesiątych wielu struktur karteli narkotykowych w dalszym ciągu trwała w Kolumbii wojna domowa. Pokojowe porozumienie z września 2016 roku zostało odrzucone w referendum w październiku tego roku. Już po nim społeczność międzynarodowa, mimo takiego wyniku referendum, przyznała prezydentowi Kolumbii Pokojową Nagrodę Nobla.

Poznanie rozwiązań emerytalnych w kraju o tak wielkiej dynamice zmian w gospodarce i życiu politycznym stanowiło dla autora inspirację do badań kolumbijskiego systemu emerytalnego. Autor stawia jednocześnie hipotezę, że w państwie o dużym udziale szarej strefy w tworzeniu PKB istnieją trudności w zwiększeniu uczestnictwa w systemie emerytalnym.

2. Teoretyczny aspekt badań

Niniejszy artykuł wpisuje się w nurt badań weryfikujących teorie, koncepcje oraz modele na bazie badań empirycznych, odnosząc się szczegółowo do studiów przypadków i innych badań empirycznych. W szczególności odwołuje się do aplikacji koncepcji emerytalnych Bismarcka i Friedmana, szerzej opisywanych na przykład w pracy autora (Poteraj 2008), gdzie zawarto liczne odniesienia literaturowe. Istnieje wiele pozycji w językach angielskim i hiszpańskim analizujących kolumbijskie rozwiązania emerytalne, natomiast — wedle wiedzy autora — brakuje, jak dotąd, takiego opracowania w języku polskim.

¹ W języku angielskim funkcjonuje pojęcie *shadow economy*, które lepiej odzwierciedla stan gospodarki kolumbijskiej, gdzie raczej dominuje bardziej intensywna barwa cienia niż szarość.

3. Metodologia badań

W pracy wykorzystano przede wszystkim metodę opisową, z uwzględnieniem elementów analizy dedukcyjnej. Opracowanie ma charakter analizy eksploracyjnej, stanowiącej prekursorski materiał poznawczy do dalszych badań szczegółowych.

4. Ogólne informacje o kraju

Republika Kolumbii (hiszp. *República de Colombia*) jest państwem położonym w północno-zachodniej części Ameryki Południowej, nad Oceanem Spokojnym i Morzem Karaibskim, składającym się z 32 departamentów (*departamentos*) i dystryktu stołecznego (*distrito capital*) (*Wielka encyklopedia PWN* 2003, s. 148–154). Jednostką monetarną jest peso kolumbijskie (COP², *peso colombiano*); językiem urzędowym — hiszpański. W lipcu 2016 roku Kolumbię zamieszkiwało 47 220 856 osób (CIA 2016) z następującą strukturą wiekową populacji: 0–14 lat — 24,57%, 15–24 lat — 17,54%, 25–54 lat — 41,82%, 55–64 lat — 8,9%, 65 lat i więcej — 7,17%. Przeciętna przewidywana długość życia przy urodzeniu wynosiła ogółem 75,7 lat, w tym mężczyzn — 72,6 lat, a kobiet — 79,0 lat. Większość mieszkańców stanowili Metysi, których było 58% w populacji, a resztę biali (20%), Mulaci (14%), Murzyni (4%), Zambosi³ (3%) i Indianie (1%). Z grup wyznaniowych dominowali katolicy (90%). Zgodnie z Konstytucją z roku 1991 głową państwa i rządu jest prezydent (od 7 sierpnia 2010 roku Juan Manuel Santos Calderon⁴). Największe partie polityczne to: Partido Conservador Colombiano, Partido Liberal Colombiano i Partido Social de Unidad Nacional (Partido de “la U”). Produkt krajowy brutto (PKB) na jednego mieszkańca (PPP) w roku 2015 szacowany był na 13 800 USD, a stopa wzrostu PKB — na 3,1%. Stopa bezrobocia wyniosła 8,9%; dług publiczny stanowił 49,6% PKB; saldo obrotów bieżących bilansu płatniczego zamknęło się w roku 2015 deficytem 19,04 mld USD.

Ziemie współczesnej Kolumbii były zamieszkiwane już 4 tys. lat przed Chrystusem przez Indian — najpierw Arawaków, a następnie Czibczów (CIA 2016; *Wielka encyklopedia PWN* 2003, s. 153–154). Pierwsi kolonizatorzy hiszpańscy trafili do tego kraju w roku 1500, a w roku 1538, po podbiciu państwa Czibczów, założono miasto Santa Fe de Bogotá (obecnie Bogota). Na podbitych terenach w 1549 roku została założona audiencja Santa Fe de Bogotá, która weszła w skład wicekrólestwa Peru, a od roku 1718 roku — wicekrólestwa Nowej Granady.

² Skróć według standardu ISO 4217. 26 października 2016 roku za 1 EUR płacono 3.207,2113 COP, a w Polsce 26 października 2016 roku 100 COP był warte 0,1347 PLN (Bloomberg 2016; NBP 2016).

³ Mieszkańcy rasy czarnej i żółtej.

⁴ Urzędujący prezydent został mianowany na drugą kadencję w roku 2014. Wytypowany w kolejnych wyborach, przewidzianych na rok 2018, prezydent będzie mógł sprawować władzę jedynie przez cztery lata, bez prawa do reelekcji.

W roku 1781 wybuchło powstanie tak zwanych *comuneros*, które rozpoczęło okres walk o niepodległość. W roku 1810 niepodległość ogłosiła otaczająca Santa Fe de Bogotá prowincja Cundinamarca, ale po klęsce Napoleona w Europie w roku 1815 Hiszpania przywróciła swoje panowanie na ziemiach kolumbijskich. Jednak już w 1819 roku Simón Bolívar ogłosił powstanie tak zwanej Wielkiej Kolumbii⁵ i został jej prezydentem. Po rozpadzie Wielkiej Kolumbii w roku 1831 i wyodrębnieniu Nowej Granady, obejmującej tereny obecnej Kolumbii i Panamy, rozpoczęły się konflikty graniczne między Nową Granadą a Ekwadorem. W roku 1850 w kraju zniesiono niewolnictwo. Konstytucją z roku 1858 utworzono konfederację Granadina, którą w roku 1861 przekształcono w Stany Zjednoczone Nowej Granady, a dwa lata później — w Stany Zjednoczone Kolumbii. W roku 1886, po przyjęciu nowej Konstytucji, nastąpiła centralizacja państwa, z którego w roku 1903 wyodrębniła się, jako osobna republika, wspierana przez Stany Zjednoczone — Panama. Kolumbia uznała niepodległość Panamy w roku 1914. W czasie I wojny światowej Kolumbia pozostała neutralna, a w trakcie II wojny światowej w roku 1943 Kolumbia wypowiedziała wojnę państwu osi, ale nie wzięła w niej faktycznego udziału.

Od 5 listopada 1945 roku Kolumbia stała się członkiem Organizacji Narodów Zjednoczonych, a w roku 1948 została jednym z założycieli Organizacji Państw Amerykańskich. W roku 1953 w Kolumbii miał miejsce wojskowy zamach stanu, w wyniku którego wprowadzono tak zwaną oświeconą dyktaturę; w 1958 przywrócono rządy demokratyczne. Fatalna sytuacja gospodarcza doprowadziła do wybuchu w roku 1964 wojny domowej i pojawienia się dwóch lewicowych organizacji partyzanckich — Rewolucyjnych Sił Zbrojnych Kolumbii (*Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia*, FARC), stanowiącej zbrojne skrzydło Kolumbijskiej Partii Komunistycznej, i Armii Wyzwolenia Narodowego (*Ejército de Liberación Nacional*, ELN), ideowo odwołującej się do marksizmu, fideizmu i teologii wyzwolenia. Bazą społeczną do działań partyzanckich było około 0,5 mln bezrolnego chłopstwa. W walkach partyzanckich uczestniczyło także wielu księży uznających zasady teologii wyzwolenia.

W roku 1969 Kolumbia podpisała Pakt Andyjski, stając się członkiem organizacji gospodarczej Andyjski Wspólny Rynek. W roku 1970 powstała kolejna lewicowa organizacja partyzancka — założony przez socjalistów Ruch 19 Kwietnia (*Movimiento 19 de Abril*, M-19). W roku 1975 Kolumbia przystąpiła do Latynoamerykańskiego Systemu Gospodarczego (*Sistema Económico Latinoamericano y del Caribe*, SELA). W latach siedemdziesiątych na południu kraju rozpoczął swoją aktywność kartel narkotykowy z Cali, który zbrojnie konkutował z kartelem z Medellín, którym zarządzał słynny kolumbijski baron narkotykowy — Pab-

⁵ Od 1819 roku w skład tego federacyjnego państwa wchodziły terytoria dzisiejszej Kolumbii i Wenezueli, do których dołączyły Panama (w 1821) i Ekwador (w 1822).

lo Escobar⁶. W roku 1980 Kolumbia podpisała Traktat z Montevideo, powołujący do życia Stowarzyszenie Integracji Latinoamerykańskiej (*Asociación Latinoamericana de Integración*, ALADI). W roku 1987 organizacje partyzanckie powołały organ koordynacyjny w postaci tak zwanego Dyrektoriatu Partyzanckiego im. Simóna Bolívara. W roku 1990 M-19 podpisał porozumienie z rządem i przekształcił się w partię polityczną. W tym samym roku rząd kolumbijski, wspierany przez Stany Zjednoczone, wypowiedział wojnę handlarzom narkotyków skupionym w kartelach z Cali i z Medellín. W roku 1993 powstała, sponsorowana przez kartel z Cali, organizacja tajnej milicji mścicieli ofiar Escobara — *Los Pepes (Perseguidos por Pablo Escobar)*. W ciągu dwóch miesięcy zabiła 30 bliskich współpracowników Escobara, który zginął w grudniu 1993 roku.

W kolejnych latach rząd odnotowywał duże sukcesy w walce z kartelami narkotykowymi, jednak równolegle FARC i ELN nasilały falę przemocy, realizowaną poprzez porwania dla okupu i zamachy terrorystyczne. W 1996 roku w kraju ogłoszono stan wyjątkowy, a w kwietniu 1997 roku powstał związek prawicowych organizacji paramilitarnych pod nazwą Zjednoczona Samoobrona Kolumbii (*Autodefensas Unidas de Colombia*, AUC), który otrzymywał oficjalne wsparcie ze strony państwa, choć często chronił interesy innych niż rząd sponsorów, głównie elit ekonomicznych i baronów narkotykowych. W 1997 roku sukcesem zakończyło się wiele operacji wymierzonych przeciwko kartelowi narkotykowemu z Cali, aczkolwiek w końcu roku 1998 partyzanci z FARC i ELN kontrolowali około 35% terytorium kraju.

W 2004 roku Kolumbia stała się członkiem stowarzyszonym międzynarodowej organizacji Wspólny Rynek Południa (*Mercado Común del Sur*, Mercosur). Z końcem roku 2006 oddziały AUC zostały rozwiązane, a ich zdemobilizowani członkowie zaczęli tworzyć grupy przestępcze (*bandas criminales*, BACRIM), nastawione na rabowanie mienia ludności. W 2012 roku ELN ogłosiła chęć podjęcia rozmów pokojowych z rządem, które jednak nie zakończyły się sukcesem, w związku z czym organizacja ta nadal prowadziła aktywność militarną. We wrześniu 2016 roku rząd podpisał z dowództwem FARC układ pokojowy, który mieszkańcy Kolumbii w referendum 2 października 2016 roku jednak odrzucili. Mimo tego 7 października 2016 roku prezydent Kolumbii Juan Manuel Santos został laureatem Pokojowej Nagrody Nobla, aby — jak podano w uzasadnieniu — zachęcić „wszystkich tych, którzy dążą do osiągnięcia pokoju, pojednania i sprawiedliwości w Kolumbii” (Rzeczpospolita 2016).

⁶ We wczesnych latach dziewięćdziesiątych XX wieku Escobar zarządzał imperium, którego aktywa wynosiły 30 mld USD, a jego gang kontrolował 80% światowego rynku kokainy. Zginął w roku 1993, a jego aktywność przejął konkurencyjny kartel z Cali.

4.1. Rozwój historyczny systemu emerytalnego w Kolumbii

Regulacje emerytalne w Kolumbii pojawiły się w 1946 roku, kiedy powołano do życia Kolumbijski Instytut Ubezpieczeń Społecznych (*Instituto Colombiano de Seguros Sociales*, ICSS) (Colconectada 2016), aczkolwiek ich wdrożenie miało miejsce dopiero w roku 1965 (SSA 2016, s. 103). W 1977 roku ICSS przekształcono w Instytut Ubezpieczeń Społecznych (*Instituto de Seguros Sociales*, ISS). Prawem z roku 1985 powołano do życia Fundusz Gwarancyjny Instytucji Finansowych (*Fondo de Garantías de Instituciones Financieras*, FOGAFIN) (Fogafin 2016).

W 1993 roku w Kolumbii funkcjonowało już sześć różnych schematów emerytalnych (Schmidt-Hebbel 1997, s. 38), spośród których trzy dotyczyły urzędników publicznych (*Sistema Público Pensional*, SPP), a zarządzane były przez: 1) *Caja Nacional de Prevision* (Cajanal), 2) 55 krajowych funduszy i kas emerytalnych oraz 3) 991 funduszy i kas regionalnych. W większości tych schematów wiek emerytalny dla kobiet wynosił 50 lat, a dla mężczyzn — 55 lat, przy co najmniej 20 latach opłacania składek, a emerytura stanowiła 75% przeciętnego wynagrodzenia, chociaż były także takie, które oferowały 100-procentową stopę zastąpienia. W samym Cajanal było 17 różnych struktur emerytalnych. Czwarta kategoria składała się z 4) funduszy emerytalnych dla zdecentralizowanych, wyspecjalizowanych służb państwa oraz przedsiębiorstw państwowych, podczas gdy piąta dotyczyła 5) obowiązkowego schematu emerytalnego dla pracowników sektora prywatnego i była zarządzana przez ISS. W tej ostatniej grupie składka wynosiła 6,5% wynagrodzenia, wiek emerytalny dla kobiet był ustalony na 55 lat, a dla mężczyzn — 60 lat, przy co najmniej 10 latach opłacania składek, zaś emerytura wyliczana była jako 45% przeciętnego wynagrodzenia z dwóch ostatnich lat plus 3% za każdy rok powyżej 10 lat opłacania składek aż do pułapu 90%, chociaż nie mogła być niższa niż minimalne wynagrodzenie w gospodarce. Ostatnią grupę stanowiły 6) dobrowolne plany emerytalne, prowadzone przez zakłady ubezpieczeń oferujące indywidualne lub grupowe oszczędzanie na emeryturę. Wszystkie występujące w Kolumbii rozwiązania emerytalne obejmowały łącznie jedynie około 25% siły roboczej (Rudolph *et al.* 2006, s. 6).

Reformą z grudnia 1993 roku (Ley 100, 1993) powołano do życia Powszechny System Emerytalny (*Sistema General de Pensiones*, SGP), składający się z dwóch elementów: zmodyfikowanego rozwiązania typu *pay-as-you-go* (*Régimen de Prima Media*, RPM) (stary wariant) i nowego rozwiązania kapitałowego (*Régimen de Ahorro Individual con Solidaridad*, RAIS) (nowy wariant), które mogły być dobrowolnie wybierane przez uczestników tego powszechnego systemu. Osoby, które w chwili wdrażania reformy miały ukończone 40 lat (w przypadku mężczyzn) lub 35 lat (w przypadku kobiet) albo miały co najmniej 15 lat stażu w systemie emerytalnym, nie mogły przystąpić do nowego wariantu. W dotychczasowej postaci pozostawiono jedynie plany emerytalne nauczycieli, pracowników przemysłu naftowego oraz sił zbrojnych. Stary wariant miał

być zarządzany przez istniejący, ale odnowiony ISS, który zmienił formę prawną z agencji rządowej na przedsiębiorstwo państwowe (*empresa industrial y comercial del estado*), a do zarządzania nowym wariantem powołani zostali prywatni administratorzy funduszy emerytalnych (*Administradoras de Fondos Pensiones Obligatorias*, AFP) (Schmidt-Hebbel 1997, s. 37).

AFP mogły zarządzać więcej niż jednym funduszem emerytalnym. W początkowym okresie reformy w Kolumbii powstało 8 AFP⁷. Do nadzoru nad ISS oraz AFP powołano osobny departament w strukturze nadzoru bankowego (*Superintendencia Bancaria*). Środki zgromadzone w AFP zostały objęte gwarancjami FOGAFIN⁸. Raz na trzy lata uczestnicy nowego wariantu mogli podejmować decyzję o powrocie do starego wariantu, a uczestnicy starego wariantu mogli wybrać nowy wariant. Opłacanie składek do nowego wariantu rozpoczęło się w kwietniu 1994 roku (Queisser 1997, s. 22). Wysokość składek emerytalnych określono w 1994 roku na 11,5% wynagrodzenia, w 1995 — 12,5% i od roku 1996 — 13,5%. Składki miały być opłacane przez pracodawcę (75%) i pracownika (25%). Założono, że z docelowej składki 10% ma zostać przeznaczona na cele emerytalne, a 3,5% finansować nabycie ubezpieczenia rentowego oraz koszty administracyjne. Osoby, których wynagrodzenia były wyższe niż 4-krotność minimalnego wynagrodzenia, miały płacić dodatkową składkę w wysokości 1% zarobków, przekazywaną do nowo utworzonego, nadzorowanego przez rząd, Krajowego Funduszu Solidarności Emerytalnej (*Fondo Nacional de Solidaridad Pensional*, FNSP), przeznaczoną na finansowanie dopłat do gwarantowanych emerytur minimalnych. Takie emerytury miały być wypłacane osobom, które miały za sobą co najmniej 1000 tygodni opłacania składek, a zgromadzone przez nie zasoby nie były wystarczające do sfinansowania emerytury na poziomie emerytury minimalnej, której wysokość określono jako równowartość minimalnej płacy w gospodarce.

W starym wariantcie do wypłacania emerytury wymagano co najmniej 1000 tygodni opłacania składek, a emerytura miała być wyliczana jako 65% przeciętnego wynagrodzenia z dwóch ostatnich lat przed przejściem na emeryturę plus 2% za każde 50 tygodni pomiędzy 1000 a 1200 tygodniami, plus 3% za każde 50 tygodni pomiędzy 1200 a 1400 tygodni opłacania składek aż do limitu 90%. Wiek emerytalny w starym wariantcie określono na 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn, przy czym założono, że dla osób przechodzących na emeryturę z początkiem 2014 roku (czyli młodszych w chwili wdrażania reformy niż 35 lat w przypadku kobiet i 40 lat u mężczyzn) wiek emerytalny kobiet będzie wynosił 57 lat, a mężczyzn — 62 lata.

⁷ W grudniu 1994 roku powstał jeszcze jeden AFP. Natomiast pod koniec roku 1996 miał miejsce pierwszy proces konsolidacyjny na tym rynku — AFP Inverfir zostało przejęte przez AFP Horizonte.

⁸ Gwarancje tego funduszu formalnie odnoszą się do wartości wpłaconych składek i skapitalizowanych odsetek. W praktyce istnieją duże wątpliwości co do zakresu odpowiedzialności FOGAFIN przy niekorzystnej sytuacji na rynkach kapitałowych.

W nowym wariantcie wartość emerytury zależała od efektów inwestycji funduszy emerytalnych. Ustawowy wiek emerytalny ustalono na 57 lat dla kobiet i 62 lata dla mężczyzn, przy czym na emeryturę można było przejść niezależnie od wieku, gdy zgromadzone na indywidualnym rachunku zasoby pozwalały sfinansować emeryturę na poziomie 110% minimalnego wynagrodzenia w gospodarce (Clavijo 1998, s. 7). Wiek emerytalny w tym wariantcie był istotny jedynie dla osób, które nie zgromadziły zasobów wystarczających do wypłacania emerytury minimalnej. Emerytura w nowym wariantcie mogła być wypłacana na trzy sposoby: 1) jako programowane wypłaty, 2) poprzez wykup annuitetów (renty dożywotniej) lub 3) jako kombinacja tych dwóch opcji. Wszystkim osobom, które uczestniczyły przed reformą w systemie emerytalnym, miały zostać wydane specjalne obligacje emerytalne (*bonos de reconocimiento pensionales*), których wartość miała odzwierciedlać dotychczasowe zobowiązania systemu emerytalnego, a które miały zostać zapisane na rachunkach w ISS lub AFP⁹.

Ponieważ w dotychczasowym rozwiązaniu składki do systemu publicznego były w większości bardzo niskie i niezmiernie trudno było zrekonstruować historię składek poszczególnych pracowników, przyjęto, że do określenia wartości obligacji ustalana jest wartość bieżąca netto należnej kwoty emerytury uczestnika według stosowanych do tej pory zasad (Ayala 1996). Oczekowaną stopę zwrotu przyjęto na poziomie 3% rocznie. Emitentami obligacji miały być instytucje, do których należał dotychczas uczestnik systemu emerytalnego. Instytucje te, inne niż ISS, miały być wygaszone do końca 1995 roku, a ich zobowiązania przejęte przez władze regionalne lub centralne.

W 2002 roku jedynie około 20% osób w wieku emerytalnym otrzymywało w Kolumbii emeryturę (Escrivá, Fuentes & García-Herrero 2010, s. 193). W 2003 roku zmieniono z trzech do pięciu lat możliwą częstotliwość zmiany starego wariantu na nowy i odwrotnie, a także ograniczono możliwość czasową zmiany przynależności do starego wariantu na nowy i odwrotnie do okresu 10 lat przed osiągnięciem ustawowego wieku emerytalnego (Escrivá, Fuentes & García-Herrero 2010, s. 194). W lutym 2004 roku rozpoczęto stopniowe podwyższanie wysokości składki emerytalnej (Clavijo 2003, s. 2), docelowo o 2 p.p. — do 15,50%, z czego wzrost składki płaconej przez pracodawcę miał wynieść 1,5 p.p. — do 11,625%, a płaconej przez pracownika o 0,5 p.p. — do 3,875% zarobków (Reuters News 2004; Reuters-Noticias Latinoamericanas 2004; Mesa-Lago 2003; SSA 2004). W 2004 roku fundusze zgromadzone w ISS uległy wyczerpaniu. Z początkiem 2005 zwiększono minimalną liczbę tygodni wymaganą do otrzymywania emerytury z 1000 do 1050. Regulacją prawną z czerwca 2005 roku (*Dow Jones International News 2005; Reuters-Noticias Latinoamericanas 2005; Colombia 2005*):

⁹ Bardzo podobne rozwiązanie w zakresie sekurytyzacji zobowiązania emerytalnego zostało przyjęte już wcześniej w Chile, przy czym w tamtejszym rozwiązaniu emitentem obligacji był rząd (Poteraj 2013).

— zniesiono od lipca 2005 roku wypłacanie 14. świadczenia emerytalnego osobom, których emerytura przekraczała równowartość 3-krotności minimalnego wynagrodzenia;

— wprowadzono limit wysokości maksymalnej emerytury na poziomie 25-krotności minimalnego wynagrodzenia¹⁰;

— z początkiem 2010 roku zniesiono uprzywilejowane warunki emerytalne dla członków kongresu, państwowego przedsiębiorstwa naftowego Ecopetrol, sądownictwa, banku centralnego i innych instytucji państwowych;

— przyspieszono, planowane wcześniej na rok 2014, na rok 2010 stopniowe podnoszenie wieku emerytalnego mężczyzn z 60 do 62 lat, a kobiet z 55 na 57 lat.

W 2005 roku z połączenia nadzoru bankowego (*Superintendencia Bancaria de Colombia*) i nadzoru nad rynkiem kapitałowym (*Superintendencia de Valores*) powstał nowy organ nadzoru finansowego (*Superintendencia Financiera de Colombia*) (Superfinanciera 2016), który przejął nadzór nad działalnością ISS i AFP.

1 stycznia 2006 roku rozpoczęto zwiększanie minimalnej liczby tygodni wymaganych do otrzymywania emerytury o 25 tygodni rocznie, do osiągnięcia docelowego poziomu 1300 tygodni od 2015 roku (Mintrabajo 2016), natomiast składka emerytalna została podniesiona do 15,5% wynagrodzenia. W 2006 roku nadal jedynie około 25% siły roboczej było objęte systemem emerytalnym (Rudolph *et al.* 2006, s. 18). W lutym 2008 roku zwiększono limity inwestycyjne dla AFP w zagraniczne papiery wartościowe z 20 do 40% aktywów (*AIOS Boletín Estadístico* 2007; *Regulator Ups AFP...* 2008; *Colombian Pension Funds...* 2008; *Asociación Colombiana...* 2008). Regulacją prawną z lipca 2009 roku powołano do życia dobrowolny schemat emerytalny dla ubogich osób starszych bez prawa do emerytury (*Beneficios Económicos Periódicos*, BEPS), który miał być finansowany ze składki emerytalnej płaconej na Fundusz Solidarności Emerytalnej (*Fondo de Solidaridad Pensional*, FSP) przez osoby, które zarabiają więcej niż 16-krotność minimalnego wynagrodzenia w gospodarce (SSA 2008; *Pensiones en Colombia...* 2009, *Económico Periódico...* 2009; *Los Multifondos Entrarán...* 2009; *Ley 1328*, 2009; *Sanciona Uribe Ley...* 2009). W 2010 roku powstał program *Colombia Mayor*, kierowany do dwóch najbiedniejszych decyli populacji, do których zaliczało się 40% ludności w wieku 65+.

Na początku roku 2011 AFP zaczęły oferować zamiast jednego po trzy fundusze emerytalne o różnym stopniu ryzyka inwestycyjnego do wyboru przez uczestników (*Multifondos: los Casos de Chile...* 2007; *AIOS Boletín Estadístico* 2009; *Colombia* 2009; *Administradoras de Fondos de Pensión AFP...* 2010; *Decreto Número 2373*, 2010; *Se Publica Esquema Operativo...* 2010). Dotychczasowi uczestnicy funduszy emerytalnych stali się uczestnikami funduszu umiarkowanego ryzyka, ale co 6 miesięcy mają możliwość podziału swojego majątku i zmiany

¹⁰ Z wyłączeniem osób, które miały już za sobą 750 tygodni opłacania składek i kwalifikowały się do przejścia na emeryturę przed 31 lipca 2011 roku.

rodzaju funduszu w ramach tego samego AFP, lecz także możliwość ponownego wyboru samego AFP. Ponadto wprowadzono zasadę, że na 5 lat przed przejściem na emeryturę co najmniej 20% środków uczestnika powinno trafić na fundusz konserwatywny; limit ten miał się zwiększać do 100% w ostatnim roku przed przejściem na emeryturę. Na początku 2011 została również podwyższona składka emerytalna o kolejne 0,5 p.p. — do poziomu 16% wynagrodzenia, z czego 12% opłacał pracodawca, a 4% pracownik.

2 kwietnia 2012 roku państwowa spółka „Colpensiones” przejęła od ISS zarządzanie starym wariantem systemu emerytalnego. ISS został zlikwidowany, ponieważ nie był w stanie poradzić sobie ze złożonymi problemami finansowymi i organizacyjnymi (*Coctel de Fórmulas...* 2009; *Colombia* 2009; *En Abril...* 2012; *Del ISS a Colpensiones* 2012; *Pensión Subsidiada...* 2012; *Trabajadores Informales...* 2012; *Preguntas Frecuentes* 2012). Ponadto spółce „Colpensiones” przekazano zarządzanie systemem BEPS. 1 października 2012 roku wprowadzono emeryturę rodzinną (*Pension Familiar*) — dla małżonków lub partnerów, którzy samodzielnie nie mają prawa do emerytury, ale łącznie spełniają warunki do jej otrzymania. Od takich osób wymaga się, aby pozostawały w trwałym związku przez co najmniej 5 lat przed osiągnięciem 55. roku życia. Otrzymywanie emerytury rodzinnej umożliwiono zarówno w starym, jak i nowym wariantcie emerytalnym. Prawo do takiej emerytury ustaje w przypadku rozwodu lub separacji (SSA 2012; *Se Crea la Pensión...* 2012; *Asofondos Pide...* 2012; Ley 1580, 2012). Regulacją prawną z czerwca 2015 roku zezwolono kolumbijskim funduszom emerytalnym na inwestowanie w przedsięwzięcia o charakterze partnerstwa publiczno-prywatnego (Carvajal 2016).

4.2. Aktualny stan systemu emerytalnego w Kolumbii (na 1 listopada 2016 roku)

Kolumbijski system emerytalny składa się z dwóch filarów: schematu podstawowego i dobrowolnych oszczędności emerytalnych.

Specjalne schematy emerytalne funkcjonują dla pracowników państwowego przedsiębiorstwa Ecopetrol, zatrudnionych w nim przed 30 stycznia 2003 roku, nauczycieli, wojska i policji. Schematami zarządza specjalna instytucja — *Unidad Administrativa Especial de Gestión Pensional y Contribuciones Parafiscales de la Protección Social* (UGPP).

Ponadto ubodzy obywatele Kolumbii mogą uczestniczyć w dobrowolnym schemacie emerytalnym BEPS (*Beneficios Económicos Periódicos*) i otrzymywać okresowe świadczenia pieniężne.

Poza systemem emerytalnym funkcjonuje także program „Solidarność z osobami starszymi” — inaczej określane jako „Wielka Kolumbia” (*Colombia Mayor*), który ma na celu zwiększenie ochrony osób w starszym wieku, którzy są bezdomni, nie mają prawa do emerytury, żyją w ubóstwie lub skrajnym ubóstwie,

poprzez zapewnianie im świadczenia socjalnego (Colombiamayor 2016). Beneficjenci tego świadczenia muszą osiągnąć wiek o 3 lata niższy od ustawowego wieku emerytalnego, być zaliczonymi do grupy osób w potrzebie i mieszkać w Kolumbii przez co najmniej 10 lat. Zaliczenie do grupy osób w potrzebie odbywa się poprzez sklasyfikowanie tych osób w I lub II grupie systemu SISBEN¹¹. Wartość miesięcznej wypłaty z *Colombia Mayor* to od 40 tys. do 75 tys. COP, przy czym najwyższe kwoty są wypłacane osobom oszczędzającym w schemacie BEPS.

Schemat podstawowy obejmuje wszystkich pracowników sektora prywatnego i publicznego, służbę domową, osoby samozatrudniające się oraz pracowników państwowego przedsiębiorstwa Ecopetrol, zatrudnionych w nim po 29 stycznia 2003 roku. Występuje w dwóch wariantach: starym (repartycyjnym) i nowym (kapitałowym). Starym wariantem administruje państwowa spółka „Colpensiones”, a nowym — AFP, których w czerwcu 2016 roku było cztery. Nadzór nad funkcjonowaniem obydwu wariantów sprawuje *Superintendencia Financiera de Colombia* (Superfinanciera 2016).

Składki emerytalne opłacane są od dochodów w przedziale pomiędzy wartością płacy minimalnej, która wynosiła 644 350 COP miesięcznie, a 25-krotnością tej wartości. Składka emerytalna wynosi 16%, z czego pracodawca płaci 12%, a pracownik 4% objętych opłacaniem składki zarobków. W wypadku osób samozatrudniających się składka wynosi 16% deklarowanych dochodów. Dodatkowa składka płacona jest jedynie przez pracownika, którego zarobki są wyższe od 4-krotności miesięcznej płacy minimalnej i waha się od 1% objętych opłacaniem składki zarobków (w przedziale od 4-krotności do 16-krotności miesięcznej płacy minimalnej) do 2% (przy dochodach powyżej 20-krotności miesięcznej płacy minimalnej). Składką tą finansowany jest FSP (pierwsze 0,5% opłaca subsydiowanie składki dla niektórych osób pracujących na własny rachunek¹², a reszta finansuje BEPS i świadczenia z *Colombia Mayor*). Z łącznej składki wynoszącej 16% zarobków:

— w starym wariantcie: 13% trafia do funduszu emerytalnego, 1,81% przekazywane jest na ubezpieczenie rentowe, a 1,09% stanowią opłaty administracyjne;

— w nowym wariantcie: 11,5% trafia na indywidualne rachunki emerytalne, 1,5% na ubezpieczenie rentowe, 1,5% na opłaty administracyjne, a pozostałe 1,5% finansuje Fundusz Gwarantowanych Emerytur Minimalnych (*Fondo de Garantía de Pensión Mínima*, FGPM).

¹¹ SISBEN (*Sistema de Información de Beneficiarios*) to rządowy system informatyczny, zarządzany przez Narodowy Departament Planowania (*Departamento Nacional de planeación*, DNP), zaprojektowany w celu identyfikacji rodzin — potencjalnych beneficjentów programów społecznych (Sisben 2016).

¹² Niektóre osoby pracujące na własny rachunek mogą otrzymywać subsydium z Emerytalnego Funduszu Solidarności w wysokości od 70 do 95% wymaganych od nich składek emerytalnych za okres od 500 do 800 tygodni. Program jest skierowany do pewnych dziedzin działalności gospodarczej, a dotacje są przyznawane na zasadzie uznaniowej.

W **starym wariantcie** wiek emerytalny wynosi 57 lat dla kobiet i 62 lata dla mężczyzn, przy dodatkowym warunku opłacania składek emerytalnych przez co najmniej 1300 tygodni. Osoby spełniające te warunki są upoważnione do otrzymywania emerytury ze starego wariantu, która wynosi 55–65% podstawowego wynagrodzenia miesięcznego (przy niższej pensji wyższa jest stopa zastąpienia) plus 1,5% za każde 50 tygodni opłacania składek aż do 80% podstawowego wynagrodzenia miesięcznego. Podstawowe wynagrodzenie miesięczne obliczane jest jako przeciętne wynagrodzenie uczestnika schematu z ostatnich 10 lat, przy czym do wyliczeń przyjmuje się wynagrodzenia nie mniejsze niż minimalna płaca w gospodarce i nie większe niż 25-krotność tej wartości. Minimalna emerytura ze starego schematu nie może być niższa niż minimalne wynagrodzenie w gospodarce — w roku 2016 wynosiła 644 350 COP. Emerytura wypłacana jest wszystkim emerytom 13 razy w roku, a w przypadku osób, które przeszły na emeryturę do 31 lipca 2011 roku i ich emerytura nie przekracza 3-krotności minimalnego wynagrodzenia w gospodarce — 14 razy w roku. Przyznane emerytury są waloryzowane corocznie indeksem wzrostu cen konsumenckich (CPI) lub do poziomu minimalnego wynagrodzenia w gospodarce.

Ponadto z tego wariantu mogą być wypłacane: emerytura rodzinna, emerytura specjalna oraz świadczenie emerytalne.

Emerytura rodzinna ze starego wariantu wypłacana jest parom (w związku małżeńskim lub partnerskim) w wieku emerytalnym, które zamieszkiwały wspólnie przez co najmniej 5 lat przed osiągnięciem 55. roku życia. Osoby w takich związkach, które indywidualnie nie odprowadzały składek przez wymaganą w systemie emerytalnym liczbę tygodni, dla otrzymywania świadczenia powinny być zaliczone do I lub II grupy dochodowej według SISBEN. Ponadto beneficjenci emerytury rodzinnej muszą mieć łącznie wymaganą liczbę tygodni płacenia składek emerytalnych, w tym 25% tygodni, czyli 325 tygodni (25% z 1300) powinno nastąpić przed ukończeniem 45. roku życia. Jeżeli jeden z małżonków (partnerów) jest objęty starym wariantem, a drugi nowym, ten, który jest w nowym wariantcie, musi najpierw przenieść się do starego¹³. Wypłacanie emerytury rodzinnej ustaje w przypadku rozwodu lub formalnej separacji. Wartość emerytury rodzinnej ze starego wariantu to równowartość minimalnego wynagrodzenia w gospodarce. Kwota emerytury dzielona jest równo między małżonków (partnerów).

Emerytura specjalna w starym wariantcie wypłacana jest osobom w wieku od 50 lub od 55 lat z co najmniej 1.700 tygodniami opłacania składek emerytalnych, które pracowały w warunkach szkodliwych. Warunki otrzymywania świadczenia określone są w szczegółowych regulacjach dotyczących poszczególnych kategorii osób uprawnionych.

¹³ Rozwiązanie to jest możliwe tylko w przypadku osób, którym 1 października 2012 roku pozostało mniej niż 10 lat do osiągnięcia wieku emerytalnego.

Świadczenie emerytalne ze starego wariantu wypłacane jest osobom w wieku emerytalnym, które nie osiągnęły wymaganej liczby tygodni uprawniającej do wypłaty emerytury i nie mogą kontynuować pracy. Świadczenie wyliczane jest jako część przeciętnego tygodniowego wynagrodzenia uczestnika schematu z okresu opłacania składek emerytalnych pomnożona przez liczbę tygodni opłacania składki.

Emerytura z nowego wariantu wypłacana jest osobom, które na indywidualnych rachunkach emerytalnych zgromadziły kapitał wystarczający do zakupu dożywotniej renty (annuitetów) na poziomie wyższym niż 110% minimalnego wynagrodzenia. Wypłata świadczenia możliwa jest na trzy sposoby: 1) jako programowane wypłaty, 2) poprzez wykup annuitetów (renty dożywotniej) lub 3) jako kombinacja tych dwóch opcji.

Ponadto z tego schematu mogą być wypłacane: emerytura rodzinna, minimalna emerytura gwarantowana oraz minimalna rodzinna emerytura gwarantowana.

Emerytura rodzinna z nowego wariantu przysługuje parom (małżonkom lub partnerom) w wieku emerytalnym, które zamieszkiwały wspólnie przez co najmniej 5 lat przed osiągnięciem 55. roku życia, a które indywidualnie nie zgromadziły wystarczających zasobów do wykupu dożywotniej renty, lecz połączone zasoby ich rachunków są wystarczające do zakupu takiej renty. Takie osoby powinny być członkami tego samego funduszu emerytalnego; jeśli tak nie jest, zasoby osoby z niższym stanem konta są przenoszone do funduszu osoby z wyższym stanem konta emerytalnego. Jeżeli zaś jeden z małżonków (partnerów) uczestniczy w starym wariantcie, powinien najpierw przetransferować swoje zasoby ze starego wariantu do funduszu emerytalnego małżonka (partnera)¹⁴.

Minimalna emerytura gwarantowana z nowego wariantu przysługuje osobom, które ukończyły 62 lata (mężczyźni) lub 57 lat (kobiety) z co najmniej 1150 tygodniami opłacania składek, które nie zgromadziły na indywidualnych rachunkach emerytalnych zasobów wystarczających do otrzymywania emerytury minimalnej¹⁵. Wartość świadczenia emerytalnego to określona prawnie wartość emerytury minimalnej; różnica pomiędzy zasobami rachunku emerytalnego a środkami potrzebnymi do wypłacania emerytury minimalnej jest pokrywana przez FGPM. W przypadku braku spełnienia warunku o co najmniej 1150 tygodniach opłacania składek emerytalnych zgromadzone na rachunku zasoby są przekazywane uczestnikowi schematu w formie wypłaty jednorazowej.

Minimalna rodzinna emerytura gwarantowana z nowego wariantu przysługuje parom (małżonkom lub partnerom) w wieku emerytalnym, które zamieszkiwały wspólnie przez co najmniej 5 lat przed osiągnięciem 55. roku życia, a które indywidualnie nie zgromadziły wystarczających zasobów do wykupu dożywotniej renty. Od takich par wymaga się łącznie co najmniej 1150 tygodni opłacania skła-

¹⁴ Rozwiązanie to jest możliwe tylko w przypadku osób, którym 1 października 2012 roku pozostało mniej niż 10 lat do osiągnięcia wieku emerytalnego.

¹⁵ W Kolumbii przyjęto, że wartość emerytury minimalnej wynosi 100% minimalnego wynagrodzenia.

dek emerytalnych. Muszą one być także zaliczone do I lub II grupy w systemie SISBEN. Kwota emerytury dzielona jest równo między małżonków (partnerów).

Wszystkie przyznane świadczenia z nowego wariantu są waloryzowane co-rocennie indeksem wzrostu cen konsumenckich (CPI) lub do poziomu minimalnego wynagrodzenia w gospodarce.

Do elementów II filaru emerytalnego, czyli **dobrowolnych oszczędności emerytalnych**, w Kolumbii należy zaliczyć takie rozwiązania o charakterze dobrowolnym, jak schemat BEPS i dobrowolne fundusze emerytalne.

Schemat BEPS jest dodatkowym źródłem środków na emeryturę osób ubogich. Schematem administruje państwowa spółka „Colpensiones”. Jest rozwiązaniem dobrowolnym. Wszyscy obywatele Kolumbii, którzy ukończyli 18 lat i są zaliczani do trzech najniższych poziomów zamożności w zakresie systemu SISBEN, mogą gromadzić na tym schemacie środki przeznaczone na emeryturę, a w chwili przejścia na emeryturę rząd dopłaca każdemu uczestnikowi kwotę stanowiącą 20% zgromadzonych zasobów (Colpensiones 2016). Nie ma żadnych ograniczeń w kwestii częstotliwości wpłat i długości trwania gromadzenia środków w tym schemacie. Od uczestnika wymaga się jedynie, żeby roczna kwota wpłat nie była niższa niż 5000 COP i nie przekraczała 885 tys. COP (SSA 2016, s. 103). Świadczenie z BEPS jest wypłacane osobom, które osiągnęły 62 lata (mężczyźni) lub 57 lat (kobiety), a zasoby zgromadzone na wszystkich ich indywidualnych kontach emerytalnych nie wystarczają do sfinansowania emerytury minimalnej. Dopłata budżetowa jest dokonywana po transferze środków zgromadzonych na indywidualnym rachunku emerytalnym (nowy wariant) lub zasobów uprawniających do świadczenia emerytalnego (stary wariant) na indywidualny rachunek w BEPS. Trzeba w tym miejscu nadmienić, że nie można jednocześnie otrzymywać gwarantowanej emerytury minimalnej i wypłaty z BEPS.

Dobrowolne fundusze emerytalne są oferowane przez AFP, a nadzór nad funkcjonowaniem tych funduszy sprawuje *Superintendencia Financiera de Colombia*. Wpłaty do tych funduszy mogą być dokonywane przez pracodawców, pracowników, osoby samozatrudniające się i wszystkie osoby uzyskujące jakiegokolwiek legalne dochody. Szczegółowe zasady funkcjonowania są regulowane przepisami kontraktowymi. Środki zgromadzone na dobrowolnych funduszach emerytalnych mogą być dowolnie przenoszone pomiędzy różnymi funduszami. Świadczenia mogą być wypłacane jako czasowe albo dożywotnie renty (annuity) (*IOPS Country Profiles — Colombia 2012*, s. 10). Składki wpłacane przez uczestnika jako dodatkowe do składek obowiązkowych są zwolnione z opodatkowania do poziomu 30% rocznych dochodów z pracy lub innych źródeł. Nie są opodatkowane także dochody z inwestycji ani wypłacane świadczenia, jeśli wypłata następuje po upływie co najmniej 5 lat od przystąpienia do dobrowolnego funduszu emerytalnego. Wcześniejsze wypłaty oznaczają opodatkowanie dochodów z inwestycji i świadczeń na zasadach ogólnych.

4.3. Wyzwania i przewidywane zmiany w systemie emerytalnym Kolumbii

Najważniejszym wyzwaniem, przed którym stoi system emerytalny w Kolumbii, jest zwiększenie powszechności świadczeń emerytalnych. Niekiedy w kolumbijskiej rzeczywistości używane jest określenie „tyrania jednorazowej wypłaty”, odnoszące się do tego, że wiele osób, nie uzyskując uprawnienia do dożywotniego pełnowartościowego świadczenia emerytalnego, otrzymuje jednorazową wypłatę zgromadzonych zasobów w chwili przejścia na emeryturę (Rudolph *et al.* 2006, s. 6). Brakuje w tym zakresie edukacji i w konsekwencji — swoistej „czasowej wyobraźni” o ryzyku ubóstwa po wyczerpaniu zasobów z jednorazowej wypłaty. Dużym problemem jest także brak sprawnych rozwiązań informatycznych, co często powoduje sytuacje konfliktowe w wypadku przenoszenia zasobów pomiędzy rozwiązaniem repartycyjnym i kapitałowym. Problematyczne wydaje się również wybieranie zakładu ubezpieczeń rentowych przez AFP. Najczęściej wybór taki determinowany jest przynależnością do tej samej grupy kapitałowej, a nie poziomem ryzyka. Bardzo dyskusyjna jest kwestia obowiązku opłacania składek przez AFP do funduszu gwarancyjnego FOGAFIN, który powoduje wzrost kosztów funkcjonowania całego systemu. Problemem jest też, wynikający z zapisu konstytucyjnego, obowiązek określania poziomu minimalnej emerytury nie niższej niż poziom minimalnego wynagrodzenia w gospodarce. Zasada wypłacania co najmniej równych minimalnemu wynagrodzeniu emerytur w wielu przypadkach powoduje konieczność dokonywania dopłat niemających uzasadnienia wkładem uczestnika do systemu. Sytuacja ta stanowi duże zagrożenie dla płynności finansowej FGPM. Następnym problemem jest stabilizacja dochodowości środków gromadzonych w AFP. Bardzo wysokie stopy zwrotu od czasu reformy do końca roku 2007¹⁶ kontrastują z problemami w kolejnych latach, minimalizowanymi w Kolumbii poprzez dużą ekspozycję na obligacje samorządowe (Cayon, Thorp 2013, s. 5). Dyskusyjne jest także inwestowanie AFP w obligacje rządowe; w dodatku limity inwestycyjne nie przewidują inwestowania przez AFP w nieruchomości.

5. Wnioski

System emerytalny w Kolumbii wymaga gruntownej analizy i przemiany. Reforma z 1993 roku stanowiła najbardziej istotną zmianę, porządkującą wiele elementów kolumbijskiej rzeczywistości emerytalnej. Jej największą zaletą było znaczące zmniejszenie fragmentacji systemowej i wprowadzenie rozwiązań kapitałowych do systemu. Jednakże istnienie równoległych schematów repartycyjnego i kapitałowego jest trudne do uzasadnienia, a tworzy niewydolność przy administrowaniu ze względu na jej złożoność, w konsekwencji podwyższając koszty systemowe.

¹⁶ Przeciętnie ponad 9% rocznie (Rudolph *et al.* 2006, s. 8).

System, który formalnie należy określić jako dwufilarowy, faktycznie jest rozwiązaniem trójfilarowym — takie systemy powinny być tworzone w oparciu o zasadę komplementarności, a nie konkurencji między ich składnikami, jak ma to miejsce w Kolumbii. Powiązanie emerytury minimalnej z płacą minimalną stanowi znaczące źródło nieefektywności przyjętego rozwiązania. Należałoby także rozważyć zasadność utrzymywania w nowym wariantcie okresów składkowych bez prawa do powtarzalnego i dożywotniego świadczenia emerytalnego. Warto też rozważyć zmiany w zakresie doboru okresów branych pod uwagę przy wyliczaniu bazy do świadczenia emerytalnego w starym wariantcie. W porównaniach międzynarodowych brakuje w Kolumbii również myślenia o potencjalnym zrównaniu wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn. Zmiany z ostatnich lat, szczególnie wprowadzenie systemu BEPS, *Colombia Mayor* i emerytur rodzinnych, znajdują merytoryczne uzasadnienie. Ciągle brakuje jednak w Kolumbii skutecznych instrumentów radykalnie zwiększających objęcie populacji systemem emerytalnym.

Przy przedstawionym stanie rzeczy postawiona na wstępie hipoteza, że w kraju o dużym udziale szarej strefy w tworzeniu PKB istnieją trudności w zwiększeniu uczestnictwa w systemie emerytalnym, została potwierdzona.

Bibliografia

- Administradoras de Fondos de Pensión AFP deberán garantizar transparencia en multifondos* (2010), „Portafolio”, 11 kwietnia 2010.
- AIOS Boletín Estadístico* (2007), Asociación Internacional de Organismos de Supervisión de Fondos de Pensiones, nr 17, czerwiec.
- AIOS Boletín Estadístico* (2009), Asociación Internacional de Organismos de Supervisión de Fondos de Pensiones, nr 21, czerwiec.
- Asociación Colombiana de Administradoras de Fondos de Pensiones y Cesantías* (2008), „Estadísticas”, 29 lutego 2008.
- Asofondos Pide Ganar Cobertura en Pensiones* (2012), *elcolombiano.com*, 1 października 2012.
- Ayala U. (1996), *El nuevo sistema pensional colombiano y su proceso de implementacion*, Paper prepared for the Conferencia Internacional del Taller de Políticas Publicas de la CIEPLAN, Santiago de Chile.
- Bloomberg (2016), <http://www.bloomberg.com/markets/currencies/currency-converter/> (dostęp: 26.10.2016).
- Carvajal C. (2016), *Colombia: Pension Fund Resources In Colombia Will Help Financing Of Infrastructure Projects Under The PPP Scheme*, 19 października, <http://www.mondaq.com/x/536416/Project+Finance+PPP+PFI/Pension+Fund+Resources+In+Colombia+Will+Help+Financing+Of+Infrastructure+Projects+Under+The+PPP+Scheme> (dostęp: 31.10.2016).
- Cayon E., Thorp S. (2013), *Financial autarchy as contagion prevention: The case of Colombian pension funds*, „University of Technology Sydney, Quantitative Finance Research Centre, Research Paper” 323, styczeń.
- CIA (2016), <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/co.html> (dostęp: 26.10.2016).
- Clavijo S. (1998), *Fiscal Effects of the 1993 Colombian Pension Reform*, International Monetary Fund, IMF Working Paper WP/98/158, Washington DC.

- Clavijo S. (2003), *Social Security Reform in Colombia: Implicit Taxes, 'Deathweight' Losses, and Sustainability*, Central Bank of Colombia, Working Paper, wrzesień.
- Coctel de Fórmulas en Reforma Pensional (2009), „Portafolio”, 10 maja 2009.
- Colconectada (2016), <http://www.colconectada.com/historial-pensiones-instituto-de-seguros-sociales-iss/> (dostęp: 31.10.2016).
- Colombia (2005), „Portafolio”, 17 czerwca.
- Colombia (2009), U.S. Social Security Administration, International Update, August.
- Colombiamayor (2016), <https://colombiamayor.co/programas.html> (dostęp: 31.10.2016).
- Colombian Pension Funds Slow to Change (2008), „Latin Finance Daily Briefing”, 28 lutego.
- Colpensiones (2016), https://www.colpensiones.gov.co/beps/Publicaciones/programa_beps/que_son_los_beps_beneficios_economicos_periodicos (dostęp: 31.10.2016).
- Decreto Número 2373 (2010), 1 lipca 2010.
- Del ISS a Colpensiones (2012), *Pensiones Colombia*, luty 2012.
- Dow Jones International News (2005), 13 i 16 czerwca.
- Económico Periódico Para Quienes No Alcancen Pensión (2009), *elespectador.com*, 2 czerwca 2009.
- En Abril, Fin del ISS y Llega Colpensiones (2012), „El Tiempo”, 20 stycznia 2012.
- Escrivá J.L., Fuentes E. & García-Herrero A. (eds.) (2010), *Pension reforms in Latin America: Balance and challenges ahead*, Pensions & Insurance and BBVA Research, Madrid.
- Fogafin (2016), www.fogafin.gov.co (dostęp: 31.10.2016).
- IOPS Country Profiles — Colombia (2012), International Organisation of Pension Supervisors, August 2012, Report issued on July 31st 2012, to be validated by the Financial Superintendence of Colombia, <http://www.iopsweb.org/resources/ColombiaCountryProfile.pdf>.
- Ley 100 (1993), *Crea el sistema de seguridad social integral y dicta otras disposiciones*.
- Ley 1328 (2009), 15 lipca 2009.
- Ley 1580 (2012), 1 października 2012.
- Los Multifondos Entrarán en Operación en 2011 (2009), „La República”, 9 lipca 2009.
- Mesa-Lago C. (2003), *Panorama de los sistemas de pensiones de seguridad social en iberoamérica*, Madrid, II Conferencia Iberoamericana de Ministros Responsables de la Seguridad Social previa a la Cumbre de Jefes de Estado y de Gobierno de Iberoamérica, Alicante, 2–3 października 2003.
- Mintrabajo (2016), <http://www.mintrabajo.gov.co/preguntas-frecuentes/pensiones/colpensiones.html> (dostęp: 31.10.2016).
- Monitoreo de Cultivos de Coca (2011), Oficina de Investigaciones Socio Económicas y Legales Ltda., Oficina de las Naciones Unidas contra la Droga y el Delito (UNODC), Bogotá, Colombia.
- Multifondos: los Casos de Chile, México y Perú (2007), FIAP, grudzień 2007.
- NBP (2016), <http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/kursy/kursyib.html> (dostęp: 26.10.2016).
- Pensión Subsidiada para 6 Millones (2012), „El Tiempo”, 16 marca 2012.
- Pensiones en Colombia: Análisis y Propuestas (2009), BBVA, 6 maja 2009.
- Poteraj J. (2008), *Pension Systems in 27 EU Countries*, The Association of Polish Scientists of Lithuania, Vilnius.
- Poteraj J. (2013), *System emerytalny w Chile: polityka społeczna a teoria ekonomiki*, [w:] *Współczesne zabezpieczenie emerytalne. Wybrane aspekty ekonomiczne, finansowe i demograficzne*, red. F. Chybalski, E. Marcinkiewicz, Łódź, s. 140–150.
- Preguntas Frecuentes (2012), „Colpensiones”, 20 marca 2012.
- Queisser M. (1997), *Pension Reform and Private Pension Funds in Peru and Colombia*, The World Bank, Policy Research Working Paper 1853, Washington DC.
- Regulator Ups AFP Foreign Investment Limit to 40% (2008), “Business News Americas”, 19 lutego.
- Reuters News (2004), 8 stycznia.
- Reuters-Noticias Latinoamericanas (2004), 8 stycznia.
- Reuters-Noticias Latinoamericanas (2005), 16 i 21 czerwca, 5 lipca.

- Rudolph H. et al. (2006), *Financial Sector Dimensions of the Colombian Pension System*, The World Bank, The World Bank Group Finance, Private Sector and Infrastructure, Latin America and the Caribbean Region, Washington DC.
- Rzeczpospolita (2016), *Prezydent Kolumbii, Juan Manuel Santos, laureatem tegorocznej Pokojowej Nagrody Nobla*, „Rzeczpospolita” 7 października, <http://www.rp.pl/Nagrody-Nobla/161009435-Prezydent-Kolumbii-Juan-Manuel-Santos-laureatem-tegorocznej-Pokojowej-Nagrody-Nobla.html> (dostęp: 31.10.2016). Sanciona Uribe Ley de Reforma Financiera para Mejorar Pensiones (2009), Agencia Mexicana de Noticias, 16 lipca 2009.
- Schmidt-Hebbel K. (1997), *Fiscal and Macroeconomic Effects of Colombia's Pension Reform*, „Revista de Analisis Economico” 12, nr 2 (listopad), s. 37–69.
- Schneider F. (2013), *The Shadow Economy in Colombia: Size and Effect on Economic Growth*, Department of Economics, Johannes Kepler University of Linz, Working Paper No. 1319, October, Linz.
- Se Crea la Pensión Familiar en Colombia* (2012), gerencie.com, październik 2012.
- Se Publica Esquema Operativo de los Multifondos en Colombia* (2010), FIAP, sierpień 2010.
- Sisben (2016), https://www.sisben.gov.co/Información.aspx#WBcYl_rhBhE (dostęp: 31.10.2016).
- SSA (2004), *Social Security Programs Throughout the World: The Americas, 2003*, Social Security Administration: Office of Policy, Office of Research, Evaluation, and Statistics, March, Washington DC.
- SSA (2008), *Social Security Programs Throughout the World: The Americas, 2007*, Social Security Administration: Office of Retirement and Disability Policy & Office of Research, Evaluation, and Statistics, SSA Publication No. 13-11804, March, Washington DC.
- SSA (2012), *Social Security Programs Throughout the World: The Americas, 2011*, Social Security Administration: Office of Retirement and Disability Policy & Office of Research, Evaluation, and Statistics, SSA Publication No. 13-11804, February, Washington DC.
- SSA (2016), *Social Security Programs Throughout the World: The Americas, 2015*, Social Security Administration: Office of Retirement and Disability Policy & Office of Research, Evaluation, and Statistics, SSA Publication No. 13-11802, March, Washington DC.
- Steiner R. (1998), *Colombia's income from drug trade*, „World Development” 26, z. 6, s. 1013–1031.
- Superfinanciera (2016), <https://www.superfinanciera.gov.co/jsp/index.jsf> (dostęp: 31.10.2016).
- Trabajadores Informales Tendrán Subsidios del Gobierno* (2012), „Noticias Financieras”, 16 marca 2012.
- Wielka encyklopedia PWN* (2003), red. J. Wojnowski, t. 14, Warszawa.